

ДРОТЯНКО Любо́в,

*доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії
Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного
авіаційного університету, м. Київ*

СОЦІАЛЬНИЙ ПРОЄКТ ПОСТМОДЕРНУ В КОНЦЕПЦІ Ж.-Ф. ЛІОТАРА

У соціально-філософських концепціях новий етап у розвитку західного суспільства, який приходить на зміну культурі Модерну, більшість дослідників назвали Постмодерном. За ключові, або засадничі, характеристики цього етапу різні філософи брали різні: хтось – зміни в літературі та мистецтві, хтось – економічний розвиток, хтось окреслив характер змін у всіх сферах суспільного буття через суттєвий вплив на них науки. Нас цікавить саме останній напрямок досліджень. Найбільш вагомою серед запропонованих концепцій Постмодерну вважаємо концепцію Ж.-Ф. Ліотара, який у праці «Стан постмодерну (The Postmodern Condition: A Report on Knowledge)», в якій на перших сторінках окреслив висунуту ним гіпотезу. Він писав, що сутність цієї гіпотези полягає в тому, що мірою входження суспільства в епоху, яку називають постіндустріальною, а культуру – постмодерною, змінюється статус знання. Причому особливу роль він відводив кібернетиці, сучасній алгебрі, інформатиці та обчислювальним машинам, що обробляють великі масиви інформації (Lyotard 1984). На його переконання, на відміну від «великих оповідань» («наративів», за висловлюванням самого Ж.-Ф. Ліотара) епохи Модерну, які ставили за мету отримання істини, знання та інформація в постмодерну епоху набувають іншої цінності, а саме – затребуваності й ефективності («перформативності», за висловлюванням Ж.-Ф. Ліотара).

Філософ обґрунтовував свою позицію, наводячи приклади легітимації наукового знання в епоху першої індустріальної

революції наприкінці XVIII століття й інформаційної революції XX століття, доходючи висновку, що легітимація наукового знання оформлюється через його продуктивність. Ж.-Ф. Ліотар показав, що в нову епоху фінансування наукових досліджень прямо впливає з їхньої результативності: дослідницькі підрозділи, які не можуть похвалитися своїм внеском, хоча б непрямым, в оптимізацію результатів системи, обійдені кредитами й є приреченими на старіння. Філософ зазначав, що критерій результативності відкрито висувається адміністрацією для виправдання негативної атестації діяльності того чи іншого дослідницького центру (Lyotard 1984).

Схоже ставлення щодо легітимації наукового знання, визначення його ролі в суспільстві в епоху Постмодерну Ж.-Ф. Ліотар виявив і стосовно діяльності університетів. У главі під красномовною назвою «Викладання та його легітимація через результативність» він показав суттєві зміни в діяльності сучасного університету. Він сформулював низку питань, завдяки відповіді на які здійснюється передавання наукових знань: хто передає? кому? за допомогою чого? в якій формі? з яким результатом? Університетська політика, на його думку, формується у вигляді зв'язного ансамблю відповідей на ці питання. Причому в основі ефективності майбутньої соціальної системи має лежати критерій обґрунтованості. За таких умов система вищої освіти є підсистемою соціальної системи, до якої також застосовується критерій ефективності (Lyotard 1984). У такому випадку на перше місце у діяльності університету виходить критерій компетентності, необхідної для соціальної системи.

Для того, щоб успішно «продавати» на світовому ринку освітні послуги, університетам треба знати запити на спеціалістів передових секторів соціальної системи. На переконання Ж.-Ф. Ліотара, пріоритетними в університетах стануть такі дисципліни, які стосуються «телематики»: інформатика, кібернетика, лінгвістика, математика, логіка та інші. Зазначені дисципліни будуть викликати прогрес і в інших галузях науки – біології, медицини тощо. До цього буде спонукати зростання світової конкуренції. Окрім зовнішньої функції, університет має виконувати

і внутрішню, яка пов'язана із забезпеченням підтримки внутрішньої єдності соціальної системи, надаючи їй необхідні компетентності. Тобто передавання знань не виглядає більше як те, що є покликаним формувати еліту, здатну вести націю до звільнення, але поставляє системі гравців, здатних забезпечити належне виконання ролі на практичних постах, які потрібні інститутам (системи. – Л. Д.) (Lyotard 1984). Отже, компетенції, на думку Ж.-Ф. Ліотара, стануть головним фактором, який буде визначати зміст і напрямки діяльності університету в епоху Постмодерну.

Ще на один аспект підготовки спеціалістів із вищою освітою звернув увагу Ж.-Ф. Ліотар – незатребуваність на ринку праці значної кількості випускників гуманітарних спеціальностей. Він зазначав, що ця категорія є надлишковою на ринку зайнятості, тому може поповнити лави безробітних і, разом із тим, – майбутніх здобувачів університетської освіти для отримання більш престижних спеціальностей. А отже, університет буде перетворюватися на заклад перепідготовки або неперервної освіти (Lyotard 1984). Тобто в майбутньому університет буде навчати дорослих людей, які вже почали трудову діяльність, і їм необхідно підвищувати компетенції для професійного просування й оволодіння новою інформацією.

На думку Ж.-Ф. Ліотара, буде змінюватися й комунікаційна основа передавання знань в університетах. Суттєво знизиться роль професорів, оскільки розгляд питань перенесеться на семінари, які ведуть асистенти. Знання можуть передаватися мовою інформатики, тому дидактика може бути передовірена машинам, які зв'язують класичні види пам'яті (бібліотеки і т. п.) і банки даних із мислячими терміналами, наданими у розпорядження студентам. Останніх потрібно буде навчити користуватися терміналами і вмінню звертатися до відповідних джерел пам'яті з метою отримати необхідну інформацію. А тому підготовка з інформатики повинна неодмінно стати частиною пропедевтики на зразок вивчення іноземної мови. При цьому викладання має не лише забезпечувати відтворення компетенцій, але й їхній прогрес, що уможливується

лише на основі міждисциплінарності, оскільки важливим критерієм результативності стає здатність роботи в групі (Lyotard 1984).

Отже, Ж.-Ф. Ліотар розглядав тенденції, що відбуваються у розвитку наукового знання з позицій його результативності й ефективності для діяльності соціальної системи, в тому числі у сфері вищої освіти. Якщо спробувати дати відповідь на питання: в якій якості слід розглядати концепцію Постмодерну Ж.-Ф. Ліотара з точки зору сформульованої мети даної статті, то, на нашу думку, з одного боку, її можна віднести до соціального прогнозування, оскільки філософ виявив наявні тенденції у соціальній системі через аналіз зміни ролі наукового знання та його легітимації. Але з іншого боку, цю концепцію можна назвати і певним соціальним проєктом, оскільки Ж.-Ф. Ліотар формулює конкретні завдання, які необхідно реалізувати, зокрема у сферах науки і вищої освіти, які в епоху Постмодерну суттєво впливають на стан та ефективність соціальної системи в різних її складових – економічній, технологічній, політичній тощо.

Грунтовний аналіз концепції Постмодерну Ж.-Ф. Ліотара здійснив англійський філософ Френк Уєбстер (Webster) у монографії «Теорії інформаційного суспільства (Theories of the Information Society)». Ф. Уєбстер підмітив, що Ж.-Ф. Ліотар обґрунтував тезу про перетворення інформації на товар у постмодерну епоху, а також про зміщення центру наукових досліджень з університетів у спеціально створені корпоративні центри науки, оскільки головною метою науки стає її «перформативність» (Ліотар), тобто застосування у різних соціальних сферах, у тому числі в системі вищої освіти. Ф. Уєбстер на прикладі своєї країни показує, що в будь-якій країні з передовою економікою для розвитку вищої освіти характерними є одні й ті ж тенденції: все більший наголос робиться на прикладні дисципліни і все частіше згортаються дослідження у тих галузях, де звичні «показники продуктивності» не працюють. Зокрема він пише, що у Великій Британії в кожному університеті є кафедри, які утримуються на кошти спонсорів, й університети цим дуже

пишаються. Все частіше університети розробляють спеціальні програми для корпорації і навіть читають курси, оплачені приватним капіталом. Причому на університети все частіше здійснюється тиск, щоб їхні програми були «тісніше пов'язаними з реальними потребами», «відповідали вимогам життя», «прививали їм відповідні навички» тощо. Проте Ф. Уебстер рішуче заперечує захоплення постмодерністів, у тому числі й Ж.-Ф. Ліотара, релятивізацією будь-якого знання, їхнє повне заперечення істини, місце якої зайняло нескінченне різноманіття «істин» (Webster 2002).

Проте Ж.-Ф. Ліотар виявився правим в оцінці зміщення акцентів у ролі наукового знання з фундаментальних на прикладні. Справді, не лише у західних, а й у більшості країн у ХХІ столітті переважає інтерес корпорацій, підприємств, загалом суспільства до розвитку прикладних наук, які дають досить швидкий (порівняно з фундаментальними дослідженнями) економічний ефект. А серед прикладних досліджень найбільший інтерес становлять ті науки, які, як писав Ж.-Ф. Ліотар, складають основу «телематики» – інформатика, комп'ютерні науки, математика й інші, на яких ґрунтуються інформаційно-комунікаційні, нанотехнології, штучний інтелект, робототехніка тощо. А ще – ті природничі науки, які лежать в основі біотехнологій – генетика, мікробіологія, нейробіологія, нейропсихологія та інші. Гуманітарне знання, яке не приносить економічного ефекту, перебуває в занепаді.

Пророчими були прогнози Ж.-Ф. Ліотара й щодо зміни функцій та статусу університетів і інших закладів вищої освіти. Університети все більше перетворюються на заклади, в яких перенавчаються дорослі люди, які вже мають вищу освіту, але їхні спеціальності втратили привабливість, бо не дають можливості на пристойні робочі місця. На гуманітарні факультети в університетах прагне вступати все менша кількість абітурієнтів. Студенти перетворилися на здобувачів вищої освіти, а в навчальних програмах з усіх навчальних дисциплін повинні фіксуватися не стільки рівень засвоєних знань, скільки перелік компетенцій, якими

має оволодіти здобувач вищої освіти внаслідок закінчення навчання.

Правим був Ж.-Ф. Ліотар і в тому, що університет прагнучим заробляти кошти і для цього стимулювати викладачів розробляти різноманітні проекти за рахунок фінансування спонсорів, роботодавців, підприємств, інших зацікавлених організацій. Причому в таких проектах обов'язково має бути прогнозований економічний ефект. А ще краще, якщо до проектної групи входитимуть не лише викладачі, але й здобувачі вищої освіти та підприємці.

Список літератури.

1. Lyotard J.-F. The Postmodern Condition: A Report on Knowledge). Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 1984.
2. Webster F. Theories of the Information Society. London and New York, 2002.